

Наташа Ковачевић

ПИТЕР БРОЈГЕЛ „КУЛА ВАВИЛОНСКА“

Између ренесансних и барокних платна раскошне бечке Пинакотеке, између других ремек дела од Тицијана, Ђорџона, Коређа, Тинторета, Веронеза (да не набрајамо даље) читава фландријска поетика блесне и задржи дах у једном делу, што попут свих дела осуђених на трајање носи »оно нешто« што од Кенета Кларка до Ота Бихаљи Мерина није могуће одгонетнути и разумом претворити у речи. Јер да јесте, та дела би била знана, оцењена, верификована, можда и вољена, но тајну за одгонетање не би имала. А као што свој живот живи а опет га не одгонета, тако и човек пред великим делом уметности тражи свој кључ, чиме и трајање претвара у тренутак живовања, а са друге стране сам се стапа са бесмртном материјом уметности.

Композицију »Вавилонска кула«, уље на дрвету, 114 — 115 цм, Питер Бројгел је насликао »надахнут рушевинама Колосеума у Риму, као алегорију људске охолости«.

Има не мале ироније у текстовима што као губа се лепе уз живу материју уметности. Чини се да слике као и музика, трпе речи у изнимним случајевима када су недовршене, недовољне собом па се допуњују и оправдавају тумачењима речитих теоретичара. У Бројгеловом случају речи су не само сувишне, већ и наивне. Ипак, у овој импресији, оне ће покушати да говоре о слици што узбуђује, данас више него икада, својом вишезначном симболиком, што у јединственом трену спаја сумерска времена пре нове ере, библијско тумачење људских хтења, ренесансно доба Низозедске и апокалиптични крај двадесетог века.

»Вавилонска кула, степенаста кула пирамида у Вавилону (тзв. зигура или зигурат), која се помиње и у Библији (Мојсије, књига I) као грађевина зидана са намером да допре до неба, а чије је зидање прекинуто због »језичне пометње«. Према Колдевејевим налазима темељи Набупалисарове и Набукодonosорове куле светилишта били су широки 90, први спрат висок 33, а остали 57 (укупно 90 м), на врху се налазио храм. »Библијска« (стара сумерска) порушена је вероватно око 1800 год. пре нове ере«.

Треба ли нам много маште да одлутамо у то не тако давна (како нам се чини) времена и видимо како је и зашто грађено то »седмо чудо« света, јер сама донкихотовска тежња човека да се уздигне изнад себе је и сама собом објашњена. У част свога бога Бела, дакле, од опеке начињене из Еуфрата, Сумерци почеше да граде Етеменанки, грандиозну пирамидал-

ну кулу, а Асирци смело бацише куполу на врху као изазов земљи и небу.

На емајлираним опекама и украшеним плочама од бронзе насликаше своје доба. Своје брадате богове, Херакло, крилате бикове, коњанике са стрелама, војне победе, покоље побеђених. Али, изнад свега, свој поход у небо што вековима оста симбол неуништивне чежње, »задовољене« тек у овом нашем ракетном веку.

И хиљадама година Вавилонска кула у духу људи увек је била висока рука што се пружа сунцу, рука људскога духа.

Само је Библија имала потребу да убележи њено расипање и просипање, њен прах. Хришћанска црква, сва некрофилска, није могла до да са тријумфом деструктивности пружи још један доказ »Прах јеси Од како је човека истерала из »раја« давши му да окуси јабуку сазнања, она је и читаву његову егзистенцију савијала земљи, славећи патњу као казну за дизање изнад самога себе.

ПОРФОРА

О томе говори прва књига Мојсијева.

Казује нам да је Вавилонски народ, иако чист од сваког земаљског »греха«, носио наслеђену жеђ својих прародитеља — окусити »Дрво живота«, открили тајну над тајнама смисла живота и смрти. И сам бог се уплаши, и сиђе да их помете, и смисли божански план за земаљску пометњу. Која иронија и која истина! »Речи, речи, речи«. И тако Библија, сва од чуда и речи, осуди речи за вековни грех — отуђење. Јер, само речима се дух исказује и само речи идеју претварају у дело. И само речи једнога ја отварају врата другог ја. Али речи смисла а не њихов звук. И тако бог »помете« људе и »расу« их да се не саставе, а симбол њихове исте речи »Вавилонску кулу« претвори у вечну опомену онима што живот не виде као казну, већ је уметношћу и филозофијом дижу у ванземаљске сфере.

Али се слава животу расцветала у ренесанси тријумфално, у екстремним видовима. Сам Бројгел ће насликати морбидан »Плес смрти« у истој равни са »Сељачком свадбом« или »Сеоским плесом« — бујно, животно, сликовито као музику, сугестивно, ихвативши стварност у комаду као у глобалу, и уздигнувши га изнад времена.

Стојимо пред његовом »Вавилонском кулом«.

Иако малих размера слика делује монументално. Оно чиме вас зграби је силовита устремљеност куле, што се Дантеовим круговима забија небу под облаке. Из водоравне приземљености она се елгрековски, спиралама, вртоглаво пење кроз ваздух, рубенсовска и леонардовска истовремено.

Оно што је окружује, у гами тамно зелене и плаве боје, јесте вода, град и пејзаж што прстенасто мирују, као у омамљености сна. И, дешава се чудо. Све је на неки тајанствен начин познато. У тим смо кућама спавали, кроз та поља пролазили, у тим водима пивали. Има Јунг право — у тренуцима препознавања прасвест је у нама.

У широкој равни, сва је земља тле за уздизање небу, и Бројгел тако и види своју кулу, негде из облака, до којих је стигла. И он са њом. У целој полукружној хоризонтални кула је на темељима бедема, који истовремено стоји и осипа се, као простор сунца и лице месеца. Лева спирала је чиста, усправна, глатка, жута и, ако подривена, хрли своме богу, сунцу, као драгана. Ипак, у косој оси она се некако неочекивано претвара у тамно црвенило десне стране и губи се у њему. Средишна симетрала куле почива на црном и смеђем одрону стене, што се неизлечиво и болесно шири месечевој страни. Та десна страна лица Вавилонa, то труљење и расипање, ти читави комади простора празнине нису и ништавило. Управо она је прелупа људи, што у само њима разумљивом раду граде своје дане, своје скеле, своје плоче, и слажући их мрављом упорношћу сликају сва-

кидашњицу митова. Зар не видимо прелепог и премудрог Јосина како, падајући у бунаре пораза се истовремено пење врху, од кога дрхти људска мисао.

Или је то снажни и дугобради Гилгамеш, рушећи богове и газећи небом, дохватио чудесну траву бесмртности.

Да ли је лева или десна страна куле Мухамедова Мека, светилиште верника, у крви освојена да би браћу сјединила.

Или се Сидарта пробудио у задњој реинкарнацији човека, и учећи о љубави и самилости испуњава нирвану сунчевим сјајем песимизма.

Пење нас Бројгел као у сну. Све више, све дубље, све нелогичније, све духовније, све земаљскије. Измиче нам тле смеђе, жуте, црвене, осенчене и осветљене куле, то колосално тле прапочетка. Пролазимо ходницима векова, мрачним и морбидним, док живот пева градећи их, летимо кроз житку масу смрти, док будући мртваци љубе се у силној чежњи душе и тела, пузимо у бесмислу човекових зверстава, застајемо ганути пред чудима уметности, застајкујемо да чујемо »речи, речи, речи« и хрлимо вртоглаво врху куле, оној тачки иза облака, где се она дијалектички завршава.

Бројгел ју је сакрио, као што су је сакриле све цивилизације, оставивши је само сну да је досегне. Та тачка нашега зачетка и нашега краја, љубав и смрт нашега бића.

Тачка у којој препознајемо космос у себи, атоме сунца и млечнога пута, оно што се обично зове живот и наш ход неговим простором, са вечношћу духа.

Голгота људске мисли, која хиљадама година, авај, јури да човека дигне из блата земље и воде у бле висине недодирног неба.

Одговора мора негде бити.

Хиљаду дугуљастих, жутих, црвених, отворених и зазиданих врата куле су дирљива метафора трагања и тражења човека у апсурду егзистенције. Жута страна сунца и црвена страна сене обасјавају собом споља заустављени тренутак истине.

Човек мрав и човек ратник, човек тесар и човек песник, човек риба и човек птица, човек дела и човек снова, живи човек и мртви човек од земље, воде и себе, граде кулу.

Кулу хаоса и кулу хармоније, кулу рада и кулу музике, кулу нагона и кулу духа, кулу зла и кулу добра, кулу уништења и кулу рађања, кулу костију и кулу речи, кулу подвести и кулу утехе, кулу ја и кулу не ја, кулу прапочетка и кулу краја.

У једној тачки она престаје, та Вавилонска кула нашега битка, престаје за човека, а траје за вечност људи.